

НЕПОКУПНА Т. А., кандидат економічних наук, доцент

ТАЦІЙ В. С., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

РОЛЬ МАЛИХ ВИРОБНИКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У 1996 р. на Всесвітньому продовольчому саміті було визначено продовольчу безпеку як такий стан, «коли всі люди в будь-який час мають фізичний і економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі, яка відповідає їхнім дієтичним потребам і харчовим перевагам для активного та здорового життя» [1]. Основні виміри продовольчої безпеки подано на рис. 1 [2].

Physical AVAILABILITY of food	Food availability addresses the "supply side" of food security and is determined by the level of food production, stock levels and net trade.
Economic and physical ACCESS to food	An adequate supply of food at the national or international level does not in itself guarantee household level food security. Concerns about insufficient food access have resulted in a greater policy focus on incomes, expenditure, markets and prices in achieving food security objectives.
Food UTILIZATION	Utilization is commonly understood as the way the body makes the most of various nutrients in the food. Sufficient energy and nutrient intake by individuals is the result of good care and feeding practices, food preparation, diversity of the diet and intra-household distribution of food. Combined with good biological utilization of food consumed, this determines the <i>nutritional status</i> of individuals.
STABILITY of the other three dimensions over time	Even if your food intake is adequate today, you are still considered to be food insecure if you have inadequate access to food on a periodic basis, risking a deterioration of your nutritional status. Adverse weather conditions, political instability, or economic factors (unemployment, rising food prices) may have an impact on your food security status.

Рис. 1. Основні виміри продовольчої безпеки

Всесвітній продовольчий саміт виділяє чотири основні виміри продовольчої безпеки. Мова йде, по-перше, про фізичну доступність продовольства, тобто наявність продовольства зі «сторони пропозиції», що визначається рівнем виробництва продовольства, рівнями запасів, торгівлею. По-друге, про економічну і фізичну доступність до продуктів харчування, адже належне постачання продуктів харчування на національному чи міжнародному рівнях саме по собі не гарантує продовольчої безпеки на рівні

домогосподарства. На саміті у 1996 р. підсумували, що занепокоєння щодо недостатнього доступу до продовольства призвело до того, що політика зосередилася на доходах, витратах, ринках і цінах для досягнення цілей продовольчої безпеки. По-третє, про використання їжі, тобто мається на увазі спосіб, у який організм максимально використовує різні поживні речовини в їжі. Достатнє споживання енергії та поживних речовин окремими особами є результатом належної практики догляду та харчування, приготування їжі, різноманітності раціону та розподілу їжі всередині домогосподарства. По-четверте, про стабільність вище згаданих трьох вимірів у часі: навіть якщо домогосподарство споживає достатньо їжі сьогодні, воно все одно вважається незахищеним, якщо навіть періодично існує недостатній доступ до їжі, що загрожує погіршенням харчового статусу. Несприятливі погодні умови, політична нестабільність або економічні чинники (безробіття, зростання цін на продукти харчування) можуть вплинути на стан продовольчої безпеки домогосподарств. Щоб цілі продовольчої безпеки були реалізовані, всі чотири виміри повинні виконуватися одночасно [2].

Продовольча безпека країни, регіону чи територіальної громади, а отже – домогосподарств, насамперед, як суб'єктів споживання, залежить від різноманітних факторів. Ми виокремимо, на нашу думку, найсуттєвіші. Це виробництво сільськогосподарської продукції, ефективність і обсяги якої впливають на пропозицію продуктів харчування; кліматично-погодні умови, включаючи опади, температуру та зміни клімату, які можуть впливати на врожайність та якість сільськогосподарських культур; земельні ресурси, доступність та якість яких є важливим для сільськогосподарського використання та можливостей виробництва продуктів харчування; водні ресурси, наявність яких для зрошення та іригації є критично важливим у сільськогосподарському виробництві; використовувані технології для обробки землі сільськогосподарського призначення та вирощування продуктів

харчування; інфраструктура та логістика для встановлення швидких контактів між виробниками і споживачами продукції.

Важливими також є економічні та політичні фактори, оскільки державна економічна політика щодо виробництва продуктів харчування всередині країни, дозволів і заборон використання інноваційних технологій для підвищення продуктивності вирощеної с/г продукції (наприклад, генна модифікація, з одного боку, може надавати культурній рослині/продукту стійкості до різних збудників хвороб, комах-шкідників, гербіцидів, може покращити смакові якості продукту та подовжити термін його зберігання, а з іншого – викликати алергічні та токсичні реакції організму людини, підвищити ризик мутацій та онкологічних захворювань, витіснити звичайні культури рослин тощо), встановлення торгових відносин з іншими країнами щодо постачання готових продуктів харчування чи сировини для їх виготовлення – можуть впливати на доступність продуктів харчування, їх ціни та якість.

Особливе місце у системі факторів впливу на продовольчу безпеку посідають геополітичні конфлікти, насамперед, воєнні дії, які порушують вирощення та постачання продуктів харчування, погіршують продовольчу безпеку, зводять її нанівець – людина опиняється на межі фізичного виживання. Україна третій рік переживає збройну агресію з боку РФ. Питання продовольчої безпеки населення особливо гостро стоїть у районах активних бойових дій, у прифронтових зонах. Полтавщина на сьогодні перебуває у відносно безпечному середовищі, тому на виробників сільськогосподарської продукції області покладаються чималі надії щодо підтримання продовольчої безпеки і власного регіону, і постраждалих від воєнних дій інших регіонів. Сільське господарство є однією з провідних галузей Полтавщини. За даними Департаменту агропромислового розвитку ПОДА, воно формує біля 16 % валової доданої вартості регіону, а в сукупності з переробною промисловістю – 28,5 %; у структурі виробництва валової продукції сільського господарства питома вага

рослинництва складає 85 %, тваринництва – 15 %; в області обробляється 2,2 млн га сільськогосподарських угідь, з них 1,8 млн га ріллі [3].

Вважаємо, що важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки територіальної громади відіграють малі виробники сільськогосподарської продукції – малі та середні сільськогосподарські підприємства, особисті селянські та фермерські господарства області. Вітчизняні дослідники визнають, що «в Україні існує плутанина щодо того, кого ми визначаємо як малі сільгоспвиробники/фермери» та виділяють щонайменше 4 групи, які кваліфікують як малих фермерів, по-перше, за організаційно-правовою формою: а) фермерські господарства – юридичні особи, б) сімейні фермерські господарства – фізичні особи-підприємці, в) особисті селянські господарства / одноосібники – фізичні особи; г) інші комерційні сільгоспвиробники, які фактично потрапляють до категорії малих фермерів (так звані фізичні особи-підприємці або інші типи юридичних осіб, що працюють на відносно невеликих земельних ділянках або мають відносно невеликий обсяг товарообігу); по-друге, за розміром землеволодіння: малі фермери – підприємства до 150-200 га, а в деяких випадках – до 500 га, середні фермери – від 200 (500) га до 10 тис га, і великі господарства – вище 10 тис га [4].

На Полтавщині сільськогосподарське виробництво здійснюють 3,8 тис. підприємств, з них 2,6 тис. фермерських господарств, та 185,7 тис. особистих селянських господарств; в Державному аграрному реєстрі зареєстровано 5014 агровиробників Полтавської області, з яких: юридичних осіб – 2070, фізичних осіб-підприємців – 1006, фізичних осіб – 1938 [3]. Безпосередньо фермерські господарства виробляють 11,4 % до загального обсягу продукції сільського господарства, або 16,5 % до сільськогосподарських підприємств. Тваринництвом станом на 2021 р. займалися лише 178 фермерських господарств [5].

Отже, потенціал у виробників сільськогосподарської продукції на Полтавщині є, а малі сільськогосподарські виробники мають переваги у

формуванні продовольчої безпеки регіону. Цьому сприяє те, що малі сільськогосподарські виробники знаходяться ближче до споживачів своєї продукції, що дозволяє їм забезпечувати місцеве населення доступними продуктами харчування; малі виробники є гнучкими, що дозволяє їм вирощувати різноманітні культури/продукти, що сприяє диверсифікації харчової продукції; малі сільськогосподарські виробники є важливим джерелом зайнятості та отримання доходів для місцевого населення, що сприяє стійкості та розвитку економік територіальних громад; малі виробники частіше використовують традиційні методи вирощування та обробки продуктів, що сприяє збереженню біорізноманіття та культурних традицій регіону. В умовах криз, таких як війни, коли порушені економічні зв'язки з іншими регіонами країни та закордоном, малі сільгоспвиробники залишаються стабільним і надійним джерелом виробництва та постачання продуктів харчування для населення місцевих громад.

Таким чином, роль малих сільськогосподарських виробників у забезпеченні продовольчої безпеки територіальних громад не викликає сумніву. Окреслені нами переваги малих сільськогосподарських виробників потребують подальшого дослідження з метою їх розширення і поглиблення задля привернення уваги як споживачів, так і держави до функціональної спроможності цих виробників.

ЛІТЕРАТУРА

1. What is Food Security? URL : <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update/what-is-food-security>
2. An Introduction to the Basic Concepts of Food Security. URL : <https://www.fao.org/3/al936e/al936e00.pdf>
3. Агропромисловий комплекс. Департамент агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації. URL : <https://apk.adm-pl.gov.ua/storinka/agropromisloviy-kompleks>

4. Нів'євський О., Яворський П., Донченко О. Малі фермери та домогосподарства в сільському господарстві та сільській економіці: оцінка їх ролі та заходи з підтримки їх сталого розвитку. Дослідження виконане на замовлення проекту ЄС «Підтримка впровадження сільськогосподарської та продовольчої політики» (SAFPI) та Представництва ЄС в Україні. Київська школа економіки. 2021. 78 с. URL : <https://kse.ua/wp-content/uploads/2021/07/Smallholders-KSE.pdf>
5. Фермерські господарства. Департамент агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації. URL : <https://apk.adm-pl.gov.ua/storinka/fermerski-gospodarstva>